

JACHIN's BROCHURE-REEKS No. 18

DE AANSCHOUWING IN HET ZONDAGSSCHOOLONDERWIJS

DOOR

DR F. W. GROSHEIDE

1951

JACHIN's UITGEVERSBUREAU
NAAMLOZE VENNOOTSCHAP W. D. MEINEMA
DELFT

Waarde Broeders en Zusters,

Onze beide laatste jaarvergaderingen, die te Amsterdam en die te Eindhoven, hebben een bijzonder karakter gedragen.

Te Amsterdam werd door de goede zorgen van de Zondagscholen in Amsterdam-West aan den vooravond van de jaarvergadering het leken spel: *Eén ding is nodig*, opgevoerd en te Eindhoven werd de flanellograaf of het flanelbord vertoond door den heer P. C. Oorebeek uit Rotterdam.

Wat heeft er het bestuur van Jachin toe gebracht om deze beide vertoningen, vergunt me dit minder fraaie, maar, naar ik meen, niet onaardig samenvattende woord, aan de jaarvergadering aan te bieden? Twee dingen hebben daartoe gedreven. In de eerste plaats, Jachin wil graag „bij” zijn. Als er iets nieuws is op het gebied van de Zondagsschool, dan wil niet alleen het bestuur daarvan kennismaken, maar dan acht het zich verplicht, indien even mogelijk, daarvan heel onze vereniging op de hoogte te stellen. Een vereniging als de onze dient ook om het nieuw aangeboden te toetsen aan het woord van God, en indien het den toets kan doorstaan, aan te bevelen en waar het kan, in te voeren.

Dan was er nog een reden. Het is niet te ontkennen, dat op onze Gereformeerde Zondagsscholen het onderwijs, wil men de prediking, nog veel te veel te hooi en te gras gegeven wordt. Ik bedoel niet, dat er geen behoorlijke voorbereiding is, dat valt, geloof ik, nog wel mee, maar dat men er zich te weinig rekenschap van geeft, hoe men moet vertellen, hoe men in het algemeen zijn onderwijs heeft in te richten, hoe men naar den mens gesproken het meest kan bereiken. We hebben, in thans al weer lang geleden jaren, wel eens referaten gehad op onze jaarvergadering van psychologischen of paedagogischen aard. Die vielen niet zeer in den smaak en we zijn er mee opgehouden. Nu zeg ik niet, dat ik zo heel veel van zulke inleidingen op Jachins jaarvergaderingen verwacht. Ik ben het met hen eens, die zeggen, met liefde voor het kind en met tact komen

we op de Zondagsschool het verst. Maar dat het gegaan is, als het is gegaan, bewijst toch wel, dat er in onzen kring, niet al teveel gezucht wordt over de vraag, hoe bereik ik op de Zondagsschool het best het gestelde doel.

Nu hadden we leken spel en flanelbord. Dat waren dingen, waarbij niet direct paedagogische beschouwingen te pas kwamen, maar waar het aankwam op horen en zien en waarbij men gesteld werd voor de vraag, is dit, dat op andere Zondagsscholen wordt gedaan, iets voor mijn Zondagsschool, kan het mijn leerlingen tot zegen zijn? Ben ik wel ingelicht, dan heeft meer dan één ten opzichte van het flanelbord geantwoord: ongetwijfeld! Reeds ter vergadering werden aan den inleider vele vragen gesteld. Ik heb niet gehoord, dat het Amsterdamse leken spel door andere Zondagsscholen is opgevoerd. Trouwens, dat gaat ook niet zo gemakkelijk. Daartoe is veel voorbereiding nodig en er zijn heel wat kosten aan verbonden. Wel weet ik, dat op andere Zondagsscholen, b.v. die in Enkhuizen, ook leken spelen in gebruik zijn geweest, zij het dan dat die een ander karakter droegen dan het Amsterdamse.

Wij hebben het leken spel gehoord en gezien, wij hebben een kundig gebruiker met den flanellograaf zien en horen werken. Maar wat we nu nog niet gedaan hebben, dat is spreken over de betekenis van zulke hulpmiddelen. Wat is hun karakter? Verdienen zij aanbeveling? Is het wenselijk er propaganda voor te maken? Dat zijn vragen, die behoren te worden gesteld en die om beantwoording roepen.

Wat is het karakter van het leken spel?

Ik denk hier in de eerste plaats aan het Amsterdamse, dat we gezien hebben. Er bestaan ook andere mogelijkheden waarover ik ook een woordje zeg. Het Amsterdamse leken spel, men mag dit beschouwen als één van de soort, er zijn er meer zo mogelijk, wil een prediking brengen. *Eén ding is nodig.* Wij hebben den Here Jezus lief te hebben en in Hem te geloven en anders is er geen zaligheid. Dat is een betrekkelijk abstracte prediking. Vele mensen, ik kom op dit punt terug, willen wat zien. Welnu, het genoemde leken spel geeft de prediking in figuren. Het toont het menschen-leven, den mens die van den Here Jezus hoort, in hele perioden van zijn leven van Hem niet weten wil, doch door den Here niet losgelaten wordt en Hem ten slotte vindt. Dat alles wordt in beelden, men kan zeggen in een opvolging van tableaux vivants, getoond. Er wordt bij gesproken en gezongen. We gaan met een boodschap naar huis.

Er is ook een ander lekenspel mogelijk. Men kan delen van de Bijbelse geschiedenis opvoeren. Dat is echter minder wenselijk. In het algemeen grenst het lekenspel aan het toneel en met het toneel moet men om het nu maar heel kalm te zeggen, zeer voorzichtig zijn. Bovendien zijn er bezwaren van anderen aard. Niemand van ons zal den Here Jezus willen voorstellen. We raken hier in een zee van moeilijkheden. En dezen tweeden vorm zou ik dan ook zonder meer willen verwerpen.

Misschien dacht iemand bij dezen laatsten vorm aan de passiespelen in Oberammergau. Indien hij het deed, dan deed hij het terecht. In de middeleeuwen waren er zulke lekenspelen.

Lekenspelen in den eersten vorm, waarbij figuren als deugd en ondeugd optreden, lekenspelen ook in den tweeden vorm, waarvan de passiespelen te Oberammergau nog een overblijfsel zijn. Dit waren godsdienstige opvoeringen, religieuze verrichtingen, plechtigheden die inzonderheid dienen moesten om het volk, dat in het algemeen gesproken, niet lezen kon, met den inhoud van het evangelie bekend te maken.

Uit dat laatste oogpunt behoeft men thans geen lekenspelen meer op te voeren. En dat is een reden te meer, om de tweede soort zonder meer te verwerpen. Wat de eerste soort betreft, kunnen we de voorlopige slotsom trekken, dat ze in bepaalde omstandigheden zeker bruikbaar zijn om een schriftuurlijke prediking te geven. Een eerste bezwaar is, dat ze slechts enkele malen kan worden toegepast, bij feesten en andere bijzondere gelegenheden. Men kan er niet een geregeld gebruik van maken. Een tweede bezwaar is, dat we op den weg zijn naar het toneel, een weg, dien we in ieder geval in de Evangelisatie niet moeten betreden.

Ik kom nu tot het flanelbord. Dit draagt een gans ander karakter dan het lekenspel. Hier is, om dat in aansluiting aan het onmiddellijk voorafgaande voorop te stellen, geen sprake van toneel. Toch, om dat er ook dadelijk aan toe te voegen, ontbreken ook hier de schaduwzijden niet. De flanellograaf wil de Bijbelse geschiedenis op een bepaalde wijze, waarover zo dadelijk meer, aanschouwelijk voorstellen. Dat doet Rome ook met zijn beelden, die zijn, om met onzen catachismus te spreken, boeken der leken. Men versta mij wel, bij Rome dreigt het gevaar, dat men in verband met de beelden, niet de heilige, die onder het beeld wordt voorgesteld, maar het beeld zelf gaat vereren. De Roomse kerk wil dit niet, maar wonderdoende beelden en wat dies meer zij, werken toch in die richting. Van

dat alles is bij den flanellograaf geen sprake, gelukkig niet. En in zo verre dreigt dan ook geen gevaar. Het gevaar is niet groter, dan dat men meer aan de voorstelling hecht dan aan de geschiedenis. Dat is het gevaar van alle Bijbelse platen. Als kinderen eenmaal, laten we zeggen een bepaalde afbeelding van Abraham hebben gezien, dan stellen zij zich Abraham altijd voor, zoals ze hem zagen afgebeeld.

Een andere Abraham bestaat er voor hen niet. Maar ik stem toe, dit gevaar is nu niet van zo heel ernstigen aard en is zeker niet van dien aard, dat men daarom het flanelbord niet zou mogen gebruiken. Te minder omdat daar vele voordelen tegenover staan. Wat is het voordeel van het flanelbord? Dit, dat men onder het vertellen van de Bijbelse geschiedenis, het vertellen, dat de hoofdzaak blijft, de besproken verhalen in beelden opbouwt. De ene figuur na de andere verschijnt op het bord. Dat geeft spanning. De kinderen denken, wat zal er nu weer komen. Het verhaal wordt er boeiender door. De kinderen zijn rustig en het wordt hun gemakkelijker gemaakt het vertelde te onthouden. Vooral op kinderen, die thuis en op school niets van den Here Jezus horen, zal het flanelbord indruk maken. Het zal kinderen lokken naar de Zondagsschool.

In zoverre verdient het flanelbord de voorkeur boven het leken spel. Ook daarom, omdat het geregeld kan worden gebruikt. Misschien verdient dat geen aanbeveling, omdat de kinderen de figuren dan kennen, en de spanning minder is, maar het is in ieder geval mogelijk den flanellograaf geregeld te gebruiken. Op één ding moet ik nog afzonderlijk wijzen. Ik geloof niet, dat het aanbeveling verdient om onder de figuren die men gebruikt, ook die van den Here Jezus op te nemen. Er wordt toch altijd wat oneerbiedig met de figuren omgesprongen. Dat komt bij Christus niet te pas.

Ik sprak over moderne hulpmiddelen voor het Zondagsschoolonderwijs. Maar als we over de aanschouwing in het Zondagsschoolonderwijs spreken, mogen we de oude hulpmiddelen niet vergeten. Over Bijbelse platen sprak ik reeds terloops. Ik weet niet, of er veel Zondagsscholen zijn, die over goede Bijbelse platen beschikken, maar in ieder geval, ze zijn er en ze zijn bruikbaar. Ook de beloningskaartjes. Als zodanig, verdienen naast om niet te zeggen boven bloemkaarten, Bijbelse voorstellingen de voorkeur. Ontegenzeggelijk hebben we ook hier het bezwaar van de fantasie, het geven van bepaalde, soms willekeurige voorstellingen, die in het geheugen der kinderen kunnen blijven hangen. Maar ik zeg nog eens,

een overwegend bezwaar acht ik dit niet. En dit bezwaar geldt zeker niet tegen goede afbeeldingen van in den Bijbel genoemde dieren en planten, zoals ook Jachin ze onder de beloningskaartjes heeft. Ik moet nu nog op een bepaald soort platen wijzen. In onze Christelijke scholen hebben we sinds vele jaren de platen van Van Lummel, waarop voorstellingen staan van tabernakel en tempel, altaren en kandelaar, ook van Joodse huizen en gebruiksvoorwerpen. Deze platen zijn ook voor de Zondagsscholen zeer bruikbaar. Eveneens daarmede overeenkomende beloningskaartjes. Ook hier is wel een element van fantasie, maar dat is toch wel heel klein.

Van de platen met Bijbelse heilige en gebruiksvoorwerpen kom ik tot de afbeeldingen in drie dimensies. Indertijd was er te Utrecht onder leiding van den heer Post een Bijbels museum, dat bepaald ook voor Zondagsscholen voorwerpen beschikbaar stelde. Zij waren ook geschikt voor scholen en catechesaties. Ik heb er den laatsten tijd niet meer van gehoord, jaren geleden heb ik ze zelf gebruikt en met veel genoegen. Men had van gips b.v. een graf, dat het graf van den Heiland afbeeldde, een handmolen, ook een profiel van den tempelberg en nog heel veel meer. Zulke voorwerpen kunnen metterdaad op de Zondagsschool goede diensten bewijzen.

Broeders en Zusters ik heb U een aantal vormen beschreven, die de aanschouwing in het Zondagsschoolonderwijs kunnen dienen en Ik heb U gewezem op de voor- en nadelen, doch daarbij mogen we als arbeiders op de Gereformeerde Zondagsschool niet blijven staan. We hebben na te gaan, wat ligt achter hetgeen dat voor ogen is, om ook tot een principiële beoordeeling te komen van de voorhanden hulpmiddelen en aan de hand daarvan een laatste beslissing te nemen.

Al dat pogen om iets te laten zien, spreekt van een moeilijkheid. Wij hebben als zondige mensen aan zondige kinderen het woord Gods te prediken. Het woord Gods, dat we niet volmaakt brengen en dat niet volmaakt wordt gehoord. Bovendien komt het woord Gods, ik heb er al aan herinnerd, met een veelszins abstracte prediking. Het spreekt van zonde en van genade, van rechtvaardigheid en van heiligheid, van straf en van loon, van voldoening en van plaatsvervanging, van zo heel veel meer. Hier hokt wat. Ge kunt van menige zendeling horen, hoe moeilijk het is om aan niet-christelijke volken de genoemde en dergelijke begrippen bij te brengen. Van kinderen, ook van kinderen des Verbonds, geldt, dat deze begrippen hun kinderlijk

verstand te boven gaan. Het abstracte moet concreet worden gemaakt.

Ik kan hetzelfde ook nog anders zeggen. God spreekt tot den mens. Hij toont hem de dingen niet, ten minste niet in de eerste plaats, doch Hij leert ze hem. De Bijbel is het woord Gods, niet een van God gegeven schilderij. Vóór de zonde verstonde de mens het woord Gods, na de zonde kon hij dat niet meer. En dan komt er in den mens de drang om wat te zien. De Joden geloven het woord van Christus niet, zij vragen een teken. En Jezus zegt, U zal geen teken gegeven worden, dan het teken van Jona den profeet, d.w.z. Jezus wijst de vraag om een teken af.

De zondige mens wil iets zien, omdat hij met het woord Gods niet tevreden is, en het kind wil iets zien, omdat het kind is, omdat het het gesprokene meermalen niet verstaat, maar door het zien wordt ingelicht. We weten niet, hoe het met de kinderen zou geweest zijn, als de mens niet van God was afgevallen, maar we kunnen toch naar de Schrift dit wel zeggen, in ieder geval gaat het woord voorop, het woord, dat ontvangen wordt in het geloof.

Nu is God aan dien drang in den zondigen mens binnen zekere grenzen tegemoet gekomen. Binnen grenzen, want God zelf kan nog mag op enigerlei wijze worden afgebeeld. Maar als we aan deze volstreckte uitzondering alle recht laten wedervaren, dan kunnen we opmerken, dat de schrift op allerlei manieren met afbeeldingen tot ons komt.

We noemen hier in eerste plaats den ceremoniëlen eredienst, tabernakel en tempel. Die ceremoniële eredienst is daarom voor ons onderwerp van zo heel veel belang, omdat we hier zijn op het terrein van den uitdrukkelijken dienst van God. Ik bedoel daar dit mede. In de schrift wordt alles opgewekt om God te dienen, mensen en dieren, bergen en rivieren. Die oproep gaat daarom uit, omdat God alle dingen geschapen heeft en onderhoudt en omdat Hij daarom den lof van al wat leeft moet ontvangen. Men zou hier kunnen spreken van een algemene verering van God. Maar in den tabernakel hebben we iets anders. Daar openbaart zich de schuldvergevende genade Gods. Daar spreekt alles van het offer, dat Christus brengen zal om de zonde te verzoenen. En hier vinden we een prediking in afbeeldingen. De voorhangsels duiden een scheiding aan, die er door de zonde is tussen God en mens. Eenmaal in het jaar gaat de hogeproester achter het laatste voorhangsel met bloed om verzoening te doen voor de zonden van het volk,

boven het verzoendeksel, een afbeelding van het werk van Christus, die naar het getuigenis van den brief aan de Hebreëen Zijn bloed zal indragen in het heiligdom in den hemel. Het offer in den voorhof spreekt van de overgave van Christus' lichaam in den dood. En zo konden we verder gaan. Alles is hier symbool, alles wijst naar Christus.

Deze dingen zijn uitermate belangrijk. Zij leren ons, dat afbeeldingen, dingen, die gezien kunnen worden, niet onder alle omstandigheden door God verboden zijn, integendeel, dat zij dienen kunnen om te helpen God te vereren. Nu zal iemand zeggen, alles goed en wel, maar ge spreekt hier van den ceremoniëlen eredienst en die heeft in de nieuwe bedeling geen recht meer van bestaan. Uit den aard der zaak stemmen we dat ten volle toe, wij willen waarlijk dien ouden eredienst niet op de een of andere wijze vernieuwen. We bedoelen echter hierop te wijzen: nu de zonde in de wereld gekomen is en de mens niet meer in staat is van zichzelf het enkele woord Gods in het geloof te aanvaarden, nu komt de Here aan onze zwakheid tegemoet en Hij gaf aan Israël een dienst, waarbij niet alleen iets viel te horen, maar waarbij ook iets, veel kon worden gezien. Trouwens, staat het anders in de nieuwe bedeling, waarin de Here ons de sacramenten van Doop en Avondmaal heeft gegeven? Ook daarbij is om aan onze zwakheid tegemoet te komen, iets geschonken voor het oog.

Eén ding verlieze men daarbij echter nooit uit het oog. Ook wat God laat zien, richt zich tot het geloof. De ongelovige zal door Doop en Avondmaal niet worden getroffen. Evenmin als de Farizeeërs, doordat zij in den tempel kwamen, in dien tempel zelfs Jezus Christus aanschouwden, werden behouden. Alleen het geloof, dat met Jezus Christus verbindt, doet de vruchten genieten van Zijn werk. En gelijk het woord Gods in ongelooft kan worden verworpen, zo is het ook met wat Hij toont.

Hebben we aldus gezien, dat zelfs in het meest centrale de Here zich richt tot het oog, dan krijgen daardoor andere dingen betekenis. De Schrift gebruikt ten slotte de ganse schepping om ons iets van God te openbaren. Onze belijdenis spreekt van de openbaring Gods in de natuur, die ons spreekt van de deugden Gods. Wij zien van dag tot dag, hoe schoon de schepping is, hoe schoon zij nog is ondanks den vloek. Wij zien de aanbiddelijke onderhouding, waarin God alle dingen, die hij schiep, doet voortbestaan. Het is waar, dat we deze dingen niet opmerken, tenzij God zelf onze ogen er voor

opent en dat doet de Here naar Zijn woord door Zijn Heiligen Geest, die ons weer bindt aan de Schrift. Dat erkennen we ten volle, maar het blijft dan toch zo, dat de Here ons oproept om te zien naar de werken van Zijn handen, Zijn grootheid en goedheid daarbij op te merken en Hem er voor te prijzen.

In verband hiermede wijzen we nu ook nog op de beeldspraak, die op schier elke bladzijde van de Schrift wordt aangetroffen. De Bijbel is nooit abstract. Hij openbaart geschiedenis. En vooral in de dichterlijke boeken, volgt de éne figuur op de andere. Dat spreekt tot de menselijke verbeelding, dat laat hem iets voor den geest komen, hij ziet iets.

Zeer in het bijzonder komt dat uit in de gelijkenissen des Heren. Die geven een louter geestelijke prediking, met name een prediking van het koninkrijk der hemelen in het voorstellen van gebeurtenissen uit het dagelijks leven of uit de natuur. En Jezus geeft deze prediking, als de schare zich van Hem heeft afgekeerd. Hij wil haar op deze wijze nog roepen tot de zaligheid. Daartoe dienen in menig opzicht ook de tekenen en wonderen, die de mensen zien kunnen. Maar wonderen noch gelijkenissen hebben mogen baten, omdat Israël niet gelooft. Ook hier geldt weer, niet minder dan het gesproken woord, moet wat getoond wordt, aanvaard worden in het geloof.

En nu doen we een laatsten stap. De Schrift gaat zelfs zo ver, dat zij soms het zien het hoogste stelt van alles, wat kan worden bereikt. Job jubelt: Met het gehoor des oors heb ik U gehoord, maar nu ziet U mijn oog. En Johannes schrijft: Het is nog niet geopenbaard, wat wij zijn zullen, maar wij weten, dat, als Hij zal geopenbaard zijn, wij Hem gelijk zullen wezen, want wij zullen Hem zien, gelijk Hij is. Het nieuwtestamentische getuigenis stemt met het oudtestamentische overeen.

Nu weten we, dat ook hier een element van beeldspraak ligt. God is een geest en met lichamelijke ogen kunnen we Hem niet aanschouwen. We weten niet, hoe het in de hemel wezen zal en of daar misschien toch weer het woord Gods het eerste, zo al niet het enige zal zijn, waarin de Here zich aan de gezaligden zal openbaren. Ik ga daarover niet speculeren. Feit is, dat de Schrift zover gaat in het zich aansluiten bij wat om onze zonden op aarde noodzakelijk is geworden, dat zij het zien Gods gebruikt als een der aanduidingen van de hoogste zaligheid.

Broeders en Zusters, we hebben een wel niet zeer langen, maar toch enigmatische samengestellten weg bewandeld. Wij zijn

uitgegaan van lekenspel en flanelbord en we hebben gesproken over de waarde van spreken en horen, tonen en zien volgens de Heilige Schrift. We kunnen thans tot een slotsom komen.

Dan wil ik in de eerste plaats zeer krachtig op den voorgrond stellen, dat het bovenal aankomt op het geloof. Wat we ook doen, wat we ook proberen op de Zondagsschool, we zullen het geloof steeds in het oog hebben te houden. Wij volwassenen en onze leerlingen hebben het evangelie in het geloof te aanvaarden, dat Jezus Christus gekomen is om zondaren zalig te maken.

Ik meen soms, dat niet ieder genoeg nadruk daarop legt. We gebruiken dit lokmiddel en deze aantrekkelijkheid, we doen dit om de kinderen op de Zondagsschool te krijgen en ook om ze er op te houden. We zien naar anderen en vragen ons af, of die anderen niet meer succes hebben, omdat zij dingen doen, die wij toch liever niet toepassen. Hier zijn allerlei vragen en wie in de praktijk staat, moet ze beantwoorden, hij moet iets doen of iets laten. Ik onderschat de moeilijkheden niet. Maar laten we toch bedenken, dat het er voor onze kinderen op aan komt, dat ze het evangelie, dat we prediken, in het geloof aanvaarden. Een krachtig gebed, of God hun dat geloof wil schenken, is van meer waarde dan het beste lokmiddel. En een zuivere verkondiging van het evangelie is naar de Schrift het middel, dat God gebruikt om Zijn koninkrijk te doen komen.

Laten wij niet ongelovig zijn en ook niet ongeduldig, als het niet zo gaat, als wij het gaarne zouden zien. Voor ons is de eerste vermaning, die we nodig hebben: Staat in het geloof.

En nu kom ik tot de practische slotsom. Het moet komen van het woord Gods, dus zal bij onzen arbeid de verkondiging steeds de eerste plaats moeten innemen en die richt zich tot het oor. Al wat ons van die prediking zou afleiden of haar zou verdonkeren, dat geldt ook van onze jaarfeesten en onze uitstapjes, is uit den boze.

Maar de Schrift verbiedt ons niet alleen niet ons ook tot het oog te richten, zij gaat er ons zelfs in voor. Dat is het recht om ook van lekenspel, flanelbord, platen, voorwerpen en wat dies meer zij, gebruik te maken. Mits slechts dat alles een dienende positie blijft innemen, dat betekent hier bepaald, mits men er geen waarde op zichzelf aan toe kent, niet verwacht dat het daarvan komen zal. Al die hulpmiddelen hebben alleen waarde als zij óf zelf prediking van het woord zijn óf die prediking aandringen, verduidelijken, steunen.

Voor moderne hulpmiddelen behoeven we op zichzelf niet

bang te zijn. Waarom zouden we? Alles is het uwe, zegt de apostel.

Maar de satan gaat nog steeds rond als een briesende leeuw. Hij is bezig zich in ons Zondagsschoolwerk in te dringen. Den satan hebben we met alle kracht te weerstaan. Moderne hulpmiddelen mogen we gebruiken. Doch ons zal het daarbij onder alle omstandigheden en alleen moeten gaan om de prediking van het woord Gods, dat dient tot onze behoudenis.

